

BAI-ADITZ IRIBIATU-AUREAN

(Eguzkitza euskaltzainaren txostenari erantzumena.)

1. **Bai ta ez.** «Itz biok, dino Eguzkitzak, enda batekoak dira: bayetza ta ezetza dikuře: gaztelerazko *si* ta *no* direana, orixe berori dira, besterik ez». Erantzumena. Gure *ez*-ek erderazko «ni» bere adierazoten dau; orduan «conjunción» da ta, onetariko itz guztien antzera, «atono» izan doa. *Ez bata ez bestea*, no lo uno, no lo otro. *Ez bata ez bestea*: ni lo uno, ni lo otro.»

2. «Saři baino sařiago, dino gure lankideak, erabili oi dira ta origaitik-edo aditz-aurean bein baño geyagotan izki bana galtzen dabe: *banaz, enintzan*». Aditz iribiatu-aurean esatea zeatzago edolitzake. Guztioak dakizuenetz, aditz muge (infinitivo) bat askotan erabilten dogu *imperativo* bailitzan eta orduan oso osorik gelditzen da aditza, aurretik *ez* euki aŕen. Egunero esan ta entzun oi doguz onelango esakerak: *ez garbitu ori; ez yausi, maitetxo*. Entzun dodaz oŕegaitiño aldakuntzatxo batzuk: *etxaramon* (B-mu) (no le hagas caso) *ez yaramon*-en ordez; *etxauna* (Baztanen ta Otzandianon) *ez yauna* esateko; Zuberon *etxit, ez txit* oguzi-beaŕean ta beste bat edo bestetxo, guztiz gitxi.

3. Eguzkitzak. «Edo bakaŕik edo aditz-aurretik doaz beti, erderazko *si* ta *no* bezelaxe». Beti *ez*. *Ez* ta *imperativotzat* darabilgun aditz baten artean saři

erabili oi doguz beste itz batzuk bere. *Ez Jaungoikoa-gaitik inori kalterik egin. Ez berandurarte egon etxera etofi barik.*

4. «Augaitik-edo, dino Eguzkitzak, aurizkiak di-reala diño batzuk.» Eztakit nire aurretik inok aurizkitzat agertu etedauskuzan; baina, *gramafiketan* ezañen, idazkietan beintzat gure egunotararte euskalari geien-geien-geienak aurizkitzat erabili dabez. Eta onezaz ganera eriak, euskera-yaube dan eriak, euskalki guztietan onelantxe erabili dauz. ¿Zelan dakizu, esan daiket norbaitek, zelan dakizu eriak *ezkara etofi, banengoan neu* diñoanean, *ez ta ba* iratsita ala irastzaka darabiltzan? *Los fenómenos fonéticos de permutación nacen de choque de sonidos* (aotsen alkar yotetik aldakuntzazko ostagiak sortzen direala) edozein Fonetica-liburutan irakuñi daikegu.

5. «Nire aburuz, dino gure lankide onak, erderazko *si ta no* aditz-aurizkiak izango diran egunean gure *bai ta ez* be olako zerbait izango dira; baña bien bitartean *ez*». Erderaz aurizki (prefijos) ta atzizki (sufijos) eztirean itz asko aurizki ta atzizki doguz guk: «según dicen» (itz bitan erdaldunak) *dinoenez* (itz baten guk); «para mí» (bitan) *niretzat* (baten); «con el hombre» (irufan) *gizonagaz* edo *gizonarekin* (baten); «cuando vengán ustedes a mí» (bost itzetan), *zatorkidazenean* (baten); desde el mismo momento en que nos veáis vosotros (bederatztitan), *gakutsuezanetixek* (bakar baten). Azken itz *desde ta el ta mismo ta en ta que ta nos ta vosotros* gure izkuntzan aurizki artizki ta atzizki doguz. Oregaitino, onelangotzat erabilteko, erdaldunak euren itz orek alkar-iratsiarte egotekoak bagara, bene-benetan, gizonak, egoaritsu ta trentin (pachorra) andikoak gareala erakutsiko dogu. Erderea ezta euskerearen neuñi gure eguneta-

rarte izan. ¿Euskaltzaindiak auferantzerako neuñitza artuko etedau?

6. Eguzkitzak. «Geyenetan aditz-auñetik dabiltzalako, euskaleñiak aditzakin batu ditu ta idazlerik geyenak be aditzari iratsi dautsez». Erantzumena. «Aditz-auñetik dabiltzalako ala aditzarenak direalako? Aditz auñetik darabilguz *oinez, itxasoz, eznez... oinez goaz, itxasoz daroagu, eznez beterik* (eztogu esaten *goaz oinez, daroagu itxasoz, beterik eznez*) eta z azkenki «modal» oñek eztau aditzean inoiz alda-kuntzarik egiten. Eztogu ez esan ez entzuten: *oinez koaz, itxasoz taroagu, eznez peterik, ezkoaz, ezta-roagu ta ezpalitz-en* antzera. ¿Zegaitik *ezkoaz, ez-taroagu ta ezpalitz* bai ta *oinez koaz* ta lagunak *ez*? Arek, aditz-auñetik ibiliaz ganera, aditzenak eta adizki (partículas verbales de conjugación) direalako; onek, aditz-auñetik ibili arñen, euron buruen jaube «independientes» izanagaitik. Onelantxe gipuzkoerazko *zai gera* ta bizkaierazko *eurai daroatsez ta mairik mai narabile* eztauz inok inoiz ez entzun ez idatzi izango *za gera, eura daroatsez, mairik ma narabile, bagera ta badaroatsez ta banarabile* entzun ta ebagi ta idatzi oi daroaguzanez. ¿Zegaitik? Itz gitxitan: *bai* auñizki dogulako; besteok bañiz auñitz bai ta auñizki ez.

7. Eguzkitzak. «Idazlerik geyenak be aditzari iratsi dautsez, ori dala-ta, eñiak adizetan sartu dituan aldakuntza guztiak edo geyenak beintzat ontzat emonaz. Nire eretxi txikarñez, aditzai iratsi barik, bereziki ta oso-osorik idatzi bear litzakez.» Gure lankide gartsu ta sakonak, uste dodanez, zio auxe dauko *bai* ta *ez* iratsi barik aditzai ganeratu bear geukezala esateko: bereber, eskuko edo menderatzaka «independientes» direala. ¿Ezalda egia? Gatozan arira. *Ni ta gu ta zu bai ta ez* baizen bereber «independientes»

doguz eta aditz iribiatuari ezarten dautseguzanean eztozuz osorik esaten. *Nago*, *gāgoz* ta *zagoz* esaten dogu ta ez *niago*, *guagoz*, *zuagoz*. *Ni* ta *gu* ta *zu* akatza kenduta darabilguzanean *¿ez* ta *bai* zegaitik eztozuz erabili bear?

8. Goazan aurera. Eguzkitzak. «**Bai**. Euskaleñiak aditz-auréan *bairén* ordez beti beti *ba* esaten daula diñoe; baina *ezta* ta *baida* eñiak darabiltzala ta *ezta-baide*a ortik sortu dala iñok be ezin ukatu daike. Euskaldunak euren artean *eztabaide*a darabilenetan *¿zegaitik* esaten dabe beti *bai-da* ta iñoz bez *ba-da*?» Erantzumena. *Eztabaida* baino leku geiagotan esaten da *eztabada*, erderazko «disputa» adierazoteko. Nire iztegian iru euskalki dira *eztabadadunak* (BN, L, S), *eztabaidadunak* bi (B, G). Lenengoaren eratorri (derivados) bi batu nebazan: *eztabadakari* «disputador» ta *eztabadakatu* «disputar». *Eztabaidaren* eratoririk eneban batxo bere batu al izan. Badira, ganera, Bizkayan bertan *eztabada* esaren direan lekuak: nire Amaren eña, Mundaka gitxienez. An bik izka diarduenean, batek *ezta* badino, besteak *bada* erantzuten daki, *ez*, Lekeitio legez, *baida*. *Ezta* beraz zuzena gure lagunaren eritzia beti izkaldietan *baida* esaten dabela. Lekeitio *eztabaida* esan daroagu. *Bai* ori indar geiago emoteko erabilten dabe izka diardenak. Baita, len noizbait emen aitaturiko *baiz* bere esaten dabe *eztabaidetan*. *Ezta* batak, *baida* besteak; *ez* batak, *baiz* besteak; batak *ezin*, besteak *baizin*. «Euren bayetzari indar geyago emotearen esaten dabela edonok daki, dino Eguzkitzak: augaitik bere bayetza sendoago egiteko aldia dala-ta, *ba*'ren ordez *bai* darabilan idazlea eñiagaz dabil» Eta nik diñot «*ba*-ren ordez *baiz* darabilen idazlea eñiagaz dabil. Ea, mutilak, eñiak tokirik geyenetan darabilena

itzita nunbaikoak artu daiguzan: *Bai-baiz* óretatik *Babelera* eztago bide andirik eta auñera.

9. Gure lankide langile ta argi onek idatzi dauskuzan itz órek «Sari baino sariago erabili oi dira ta origaitik-edo aditz-auñean bein baño geyagotan izki bana galtzen dabe: *banaz*, *enintzan*» egi utsa dira. Oartxo bi ezari dakioez óregaitiño: 1.ª Lekeifion, *baida*-ren uri maite dodan óretan, ezalduz egunero entzuten onelako esakeratxoak: *banenguan neu ta!* ¡*Banekidxan!* ¡*bâkigu ori*, *emakumia*, *bâkigu!* Ta sineskaitz dan zerbait dantzuenean ezaldatzu euren ezpanetatik itz au belafiratu: ¡*Bakixu!* Óra or, gizonak, *baida* ta bere laguntxo óren erian bertan *banenguan*, *banekidxan*, *bâkigu* ta *bâkixu* ta, saretxo bat lau eskuren artean dogula baginoaz, sarekadea. 2.ª Erialdede askotan aditz urgazleaz gitxitan erabilten dabe baiezko aurizki ori: *bada etofi* eztabe esaten, *baida etofi* bere ez. Euron ordez *Bai*, *gizona*, *etofi da* nai *etofi dala gizona* nai onen antzeko beste esamañaren bat aotan artu daroe. 3.ª *Bada*-ren ordez *baida* baiño askozaz toki geiagotan esaten dau eriak *gosia gosea*-ren ta *eskue eskua*-ren ordez; eta au gora-bera, bata-sunera eltzearen, guztiok aintzat artu doguz *gosea* ta *eskua*, *gosia* ta *eskue* itzita. Beste onenbeste egin daigun *baida* ta *bada* órezaz bere. ¿Zegaitik ez? Ogeigaren gizaldi onetararte euskalari guztiak egin dabena, ogeigareneko onek ¿zegaitik ez?

10. Eguzkitzak. «Norbaitek esango dau bear bada: bedi, baña aditz-auñetik *ba* sariago entzungo dogu beste *bai* ori baño. ¿Eta óregaz zer? Eriak *bai*-ri bere *i* ori sari jan egiten dautsala-ta, idazleok be *i* ori baraustekotzat edan bear etedogu? Ori *paitara* baño be baraustekoa txaragoa litzake.» Erantzumena. Eriak *bai*-ri bere *i* ori, aditz iribiatu-auñean, uldu egi-

ten dautsalako, idazleok bere i ori uldu (kendu) egin bear dautsagu. ¿Zegaitik? Horatius-ek bere *Ars poetica*-n itz eder omentsu onek dakarz... *usus, quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi*. Txosten mamintsu onetan paitaia aitatu dauskue **barausteko**. Orétarako eziban idazleak *bai*-ri ezer kendu beařik: *barausteko baru*-ri *u* uldu dautso ta *ausi*-ri *i*: baru ausiteko-ren ordez *barausteko*. Egoki yan dautsoz bi izkinok. On dagioela. *Tořa* ta *Katalin* goři beragan eukazan orétarako ¿zer dala ta asi řaku *paiřar* bila?

11. Eguzkitzak. «Eřiak auřez *notiřo* (*nok diřo*-ren ordez), *notaki*, *notakar*, *notarabil*; *oreřiřo*, *oreřakar*, *oreřtarabil*, *oreřtaki*; *areřiřo*, *areřaki*, *areřakar*, *areřtarabil* eta abar esaten ditu; bařa itz bi oreikin bat egin eta biak alkari iratsita idatzi dituan idazlea ¿zein da?» Ořatiko batzařerako egin neban *Fonética Vasca*-ren 30-gařen orialdean dauko Eguzkitzak onen erantzumena. *Los autores que más fenómenos fonéticos de esta naturaleza* (los perifrásticos) *han mostrado en sus escritos son los bizkainos; tales como los presbíteros Micoleta y Moguel* (el mayor) *y en especial los franciscanos Añibarro y Zabala*. *Bost pider* dakar Añibařok, *bider* esateko. *Bapez*, *bat bere ez-en* ordez askok erabilten dabe. *Bez*, *bere ez-en* ordezkoa, Eguzkitzaren txosten eder onetantxe bere ikusi dot. *Bizpairur* ta *bospasei* auřez erabilten dabez Lapurdin ta Zuberon idazle ta mintzatzaileak. Bestela *notaki nork daki*-ren tokian eztot inon irakuři (1), eztot beintzat gomuta.

12. Eguzkitzak. «*Bai naz*, *bai dator*... eřiak ez-dituala erabilten eta, bařikeri iguingařitzat daukaguz.

(1) Saři idatziak izan dira (zer direan oartzaka edo) *Artolak* dauko-ren ordezko itz onek: *Artola* tauko, *artola* tauko, *artola* tauko dendea, *sagar* ustelez, *sagar* ustelez, *sagar* ustelez betea.

Notaki, onetaki, ořetaki, aretaki eřiak darabiltz; bařa ontzat ez doguz emoten eta eřiaren okeřa zuzendu egiten dogu. Batean bai, bestean ez ¿zegaitik ori?» Erantzumena. Batean bai ta bestean ez. Ona emen zegaitik. Luzetxoegi banaiz, parkatu. Gai bi, zio bi daukaz *bai-k ba* izateko, *nok daki-k notaki* izateko eztaukazanak. Lenengoa. *Notaki* ta lagun ořek, euskalki batzuetan eřiaren aotik olantxe (1) entzunaren, Bizkaierazko alde batzuetan, Gipuzkoerazko, geienetan eta Napařoako ibar bat edo bestetan *daku* entzuten dogu, aũreko itz-azkenkia *k* danean bere: Ařasaten ta Bergaran *no daki*, Azpeitin *zeiřnek daki*, Donostian *zeiřnek daki* ta *nork daki*, Betelun *nor daki*. Dakuskunez, eřiaren okeř ori eřiak berak zuzentzen dausku. Ostera *bai-naz-en* ordez *banaz* ta *bai-dator-tzat badator* edozein aldetan dirauskuz eřiak, izkaldietatik landa Lekeitio-aldean ta urian bertan bere bai. Bigařena. *Nork daki* ta *onek daki*-ren artean, batzeko, eztago *bai-naz* ta *bai-dator-en* arteko alkartasunik. ¿Zegaitik batu daroaz eřiak *nork* eta *daki*, *onek* eta *daki*? Lenengoak amaikitizat *k* ta bigařenak asitzat *d* daukezalako, ez *nork* eta *onek* eurenez, izatez, zentzunez *daki*-ren lagun direala-ta, osorik esatea gaitz dogulako baino. *Ni paiřo obeto*, *bi piri*, *ekafi pat* esaten dau eři *notaki* zaleak *nik baino*, *bik biri*, *ekařik bat-en* ordez. *K* auzoko txara daue konsonanteak beragaz bakean bizi al izateko. ¿Zegaitik batu daroaz eřiak *bai* ta *naz*, *bai* ta *dator*, *banaz* ta *badator* esateragiřo? ¿Osorik esatea gaitz daualako? ez. ¿Bai-ren *i* auzoko txara dalako? ezta. *I* dauke askenkitizat

(1) Lau au batzafean irakufi zanean, Ezpeletan eta Alduden *no taki* esaten dabela yakin genduan; Zuberon, P. Lhanderen ustez, *nur taki*; Intzan, *nor taki*. Nire gomutea ilundu ezpadat, Zuberon izer bitxiagorik! *nur taki* esaten dabe, baina *k* beste gertari batzuetan osorik geldituta; *hunek daki*; eta ez *hune taki*, *hunek taki* bere ez.

sei, mai, loi ta beste itz askok: bat ez batek eztau gaitzen i ori aditz-aurrean, *baik* berea galdu daroan ez. Eztogu ez esan ez entzuten *se daukadaz, sei daukadazan-en* ordez; *iru ma neukazan, iru mai neukazantzat*. Gizonak: zurikoñak bagara zuritu gaitzean. Eriaren *onetaki* ta *badator* oñen artean eztago bardintasunik. Erderazko *los reyes s* ta *r* oñen alkar jotea oguzgaitza dogulako, *lo reyes* esan daroagu, idatzi *los reyes*. Bardin jazoten da *onek daki, bik biri* ta euron antzeko esakeretan. Norbaitek generatu daike *baidator* eñazago ulertzen dala *badator* baino. Bai. Erderazko venir-i dagokien *etofi*, beti osorik erabiliezkeroko eñazago ulertuko litzateke, batean *etofi* bestean *etof* esanda baino eñazago. Eriak, oster, *etofi da, etofiko da* ta *etorten da* dirausku. ¿Zegaitik ez guk *etofiten da*? ¿Osoago ezalda? Ulerteñazago ezalda? Bai, oso ta ulerteñazago litzake, baina eria-rena ezta *etofiten da* esatea. Baina, gizona, erantzun daikeste. A) Ipañagirek bere *Gernikako* arbolaren âpaldi (estrofa) baten *erortzen bazera-ren* ordez *erortzen bazera* dino, B) Prai Bartolomek bere iru liburu naruzkoen azalean *ikaskizunak* idatzi-bearean *icasi-quizunac* (*i* ta *guzti*, oso-osorik) ezafi eban; *z* ume izketan asibañi askok *etofiten* esan daroe. Itz osoak bear doguz, ulerteñazak. *Lógica* eñai-gogor aitzo zo-rozduna eskuan dogula, oso bila asiezkeroko, batean *baidator*, bestean *etofiten*, orain oso batzuk gero beste batzuk aintzat artuaz, beste izkerak eun mendetan (eun gizalditan) ezin izan dabena, geuk euskaldunok, euskaltzainok urte gitxi bañu egingo genduke: euskera osotutzako ori banatu ta lurpera-bidean ipini.

13. Eguzkitzak. «Itz au aintziña ta beñola *bai* esaten zala-ta orain be osorik ogutzi ezkeroko, bai litzakela orok autortu bear dabe. «Urñia etofi eteda?

—Bai, bai jauna; bai andrea. Urlia etoñi eteda?—*Ba-da* etoñi. Lengo *bai* arek eta oingo *ba* onek ikur bat dauke; gauza bat eta bardiñaq adierazten dabe. Ori ta guzti be, arako lenengo a *bai* eta bigařen au *ba* idatzi bear eidoguz; baña nik diñot eta zuzen nagoala dirudi: itz bakaña ta ikur bardiñagaz darabilgun itza ¿zer dalata idatzi bear dogu, batean batera ta bestean bestera? Kirol-zale ete-gara?» Erantzumena. Alemanen izkereak eta gure onek alkařen antz andirik ez itzetan ez yoskeran izan ezaren (1) kopurugai (numeral) batzuk alkařen antzera eratu daroetz. Erakusmentzat amaretik ogeira bitartekoak aiatatu daiguzan. *Zehn* da Alemaneraz gure *amar*. *Elf* ta *zwölf* «amaika ta amabi» eztira gureon antzekoak. Gure *amairu* arek *dreizehn* (itzez itz *iru amar*); amalau, *vierzehn*; amabost, *fünfzehn*; amasei, *sexzehn*; amazazpi, *siebzehn*; amazortzi, *achtzehn* ta emeretzi, *neunzehn*. *Amar* itz onezaz egin daigun gure Eguzkitzak *bai* aotan artuta dinoana: itz bakaña ta zentzun bakañez darabilgun itza ¿zer dala-ta idatzi bear dogu batean batera ta bestean bestera? Zegaitik *amar*, bakañik darabilgunean *r* ta guzti, ta lagunakaz *r* bagarik? Zegaitik ez beti, Alemanak euren *zehn* legez, beti osorik: *amañeka*, *amarbi*, *amañiru*, *amarlau*, *amarbost*, *amarsei*, *amarzazpi*, *amarzortzi* ta *amarbederatzi*? Kirolzale (edo Gernikako eibartañak esango leuken olgetalari) etegara *amaika*, *amabi* ta *emeretzi* ezpaneratueran? Ez, ezkara kirolzale, eñizale baino. Eñiak Alemanen *zehn amar* dogula dirausku ta aren *dreizehn amairu*, ez *amañiru*; ta guk *amairu* artu bear. Eñiak erderazko *sí viene*, *badator*; *si viene*, *bá dator*; ez *baidator*; eia guk eñizale ta euskaltzale ta euskaltzain garealako,

(1) Itz bikoitzetan antz andia dabe.

gure aurretiko gizaldi guztietan legez *badakar* ezpantetan eta *badakar* idaztortzetan erabili bear. Beste erakusmen bat. Erderazko «veinte» euskeraz *ogei*, *ogoi*, *hogoi* esan daroagu. Urén kopurugai tolosbagâk (numerales sencillos) lagun dabezanean erderaz «veintiuno, veintidos» erebili oi dabe, ez osorik «veinte y dos, veinte y tres». Guk bizkaieraz nonnai ta giputze-eraz uri batzuetan (Azpeitin, esaterako) *ogei* orî *i* uldu oi dautsagu, erdaldunak euren «veinte» ri *e* kentzen dautsenetan: *ogeta bat*, veintiuno; *ogeta bi*, veintidos .. eta abar. ¿Kirolzale etedira Madridko izkeltzainak *veinte* erabiltea (*veinte y uno*) agintzen eztabenean? Ez, eztira kirolzale; munduko izkeltzaindi guztien antzera erizale dira. Izan gaitezcan geu bere. Izkeltzaindiai etxake seinzarorik (aurzarorik) ezagutzen. Ya iobañiak izanañen, lenengo gizona bezelantxe, garako (adultos) dira. Erakutsi daigun geure lan eta erabagietan ezkareala kirolzale, garako ta erikoi ta erri-yañaille gareala; eta gure eriak beretzat artuta daukazalako, esan ta erakutsi daigun *amar* ta *bi* eztireala *amarbi*, *amabi* baino; eta bizkaieraz diardugunean, Eguzkitzak bere *Andre Maria'ren loretako ilean* legez guk bere esan daigun *ogetabakafen* egunerako irakurkizunak, *ogetabigaren...* eta abar. Batean *ogei* oso-osorik, bestean *ogeta bat i* kenduta; eta bardin, eriak dinoalako, batean *bai* oso-osorik, bestean *badakit i* ulduta.

14. Lardizabal, Urúzuno, Altube ta neuronen esakizunak darakuskuz gero Eguzkitzak. *¡Orain esatera nuana bai dala polita! ¡Orixe bai dala gauza edefa — Ementxe bai egin dogula — ¿Baiotedaki?* Esakizun onetatik iru, lenengo irurak eriazenak dira; azkena nonbait bai, alderik geienetan ez. ¿Eta badakizue, gizonak, eriazena zein eztan?—Azkueren

«baioetedaki»; eñiak baotedaki esan oi dau agitz, beintzat agixko.

15. Eguzkitzak. «¿Zegaitik esan bear ete-dogu bätzuetan onelan eta urangoan bestera: *ba da polita, ba da edeña, ba daki, oraintxe ba dakust*, ikurpen bardiña daun itza era bitara idazten dogularik?

Nik. ¡Zegaitik! eñiak dinoalako, euskera dalako.

16. *Bai* ren ordez (dino gure lagunak gero) *ba* idatzi arén, zalantzarik inoz be ez ei-dago idaztietan: ostera *ba* ren ordez *bai* idatzi ezkeru, euskalkien arteko nastea ei-dator. Nire eretxiz *bai* ren ordez *ba* idatziezkeru, zalantzadun idazkerak legokez eta *ba* ren ordez *bai* idatziarén, euskalkien arteko nasterik ez letorke: baña ba letor be, naste ori kentzea sartu dauan euskalkiari dagokio ta ez besteai». Erantzumena. Bizkaieraz ez, ezta Gipuzkoeraz bere, alderik geienetan beintzat; beste euskalki guztietan aurizki polit bat dauke «prefijo modal» erderazko *pues*-i dagokiona. *Bait-* da aurizki ori, ez *bai-*, Bonapartek uste ebanez. Bere azkenki *t* osorik esaten da «vocal» baten aurean: *baitoa* «pues vas» *baitintzen* «pues eras». «Consonante» bat yo bear daben guztian uldu egiten da ta izki ori *z* bada, *tz* itzultzen dau; *bodegarenak* badira, *petakaren*. Edekiren *baitzaye ezkondua* (Leizarraga, Luc. V-35); *nola nahi baituzue egin deza-zuen* (Leizarraga, Luc. VI-31); *guziz gorak gaitzirizkotan baitaduzka bekhatoreak* (Duvoisin, Eccles. XII-3); *nolako baikara hitzez* (Leizarraga, II Cor, X-11). Eguzkitzaren itzetatik esan daike guk, bizkaieraz itz egiten dogunok, gai onetan zentzun-nasteren (confusión de acepciones) arénkuraz eztogula bizi bear. Geure artean bere orélako nastea erakori daiteke, *bai* ori aditz iribiatuaz osorik erabiliezkeru. Bizkaieraz *bait-* (len esan dodana) ezta erabilten; eta ostera

beste euskalkietan entzuten eztan «modal» eder bat, liburuetan gitxi irakurriaren (1) erriari alde askotan entzuten dako. Nire iztegian auxe irakurten dogu: *Bai-*, como prefijo de conjugación indica en segundo lugar el supositivo comparado, y en tal caso al verbo conjugado se le agrega el sufijo complementario-n: *Bailetoñen*, como si el viniera; *bailitzan*, como si él fuera. Añasateko (Mondragoiko) eskribau orain bereun urte izan zan Pedro Ignacio Barrutiak gabon gaberako ikuskizun bat idatzi eban, «acto para la noche buena». Beren eskutiko itzez agertu eban *Euskalzalek* 1898' garren urtean lan irakurgari au. Ona emen bere itz batzuk:

*Iru deabruk eruki baga
lasta-sakuba baininza ala
kendu jeustez aiak,
barberu baga osatu jataz neure azur ausiak* (2).

Bainintza «como si fuera» da emen; Eguzkitzaren asmoa aintzat artuezkero «ya era yo». Guri bere badagokigu naste ori kentzea.

17. Eguzkitzak. «Baldintza adierazten dauan *ba* ta bayetza dikanana, erriak ez ditu bardin oguzten: *Bádakar* «si lo trae» ta *badákar* (*bakar*) «si lo trae», erriak oguzkeran berezten ditu; baña idatzietan ¿zelan bereziko ete-doguz? ¿lkuñen bat edo ipiñita? «Bai noski». Erantzumena. Egia da: erriak eztauz bardin oguzten *badakar* «si lo trae» ta *badakar* «si lo trae». Itz bat tonu bikoñ noiz dan adierazoteko, irakurtatz (signo diacrítico) onetatik bata zein bestea artu daikegu: tonu bako *kar* orren azpitxoan mañatxo bat

(1) Neuretxoetan or-emenka ediro daike.

(2) *Euskalzalek* I. Urteko 415-garren ofialdean.

ezařita; edo bestela, Eguzkitzak darakuskunez, *baren* gaintxoan agızko ikuřa (acento ortogrřfico) ipiniáz. Lenengo irakurtatza zeatzagotzat daukat; neketsua litzakigu, ostera, bera erabiltea. Elaztegietan, euskerazko idazkiak argitaratzeko, *a*, *e*, *i*, *o*, *u* bear leukeez. Bigarrena artu badaigu, gure idazkerea azalduerari onelango zerbait esan bear izango dogu. Azentu ořek erderaz daukan egikizuna ta gure artekoa bana dira, *diferenteak* dira. Erderazko azentudun izkaia beste guziak baino gorago oguzten da, euskeraz ez. Gure *bádarabil* «si él lo mueve» eztoqu, erderazko *viér* *tesennos* bezelan, *ba* *darabil* oguzten: lenengo iru izkaiak tonu bardinean; azkena berago, tonu bagarik: *badara* *bil*. Erderazko *en se* *gui* *da*, *inme* *dia* *ta* *men* *te* ta *a* *vuel* *ta* *de* *co* *rre* *o*, guk onelantxe esan edo beintzat entzun daroaguz; *entzegi* *da* yoango gareala, *inmediatamen* *te* etorteko, *a* *buelta* *de* *ko* *ře* *o* bialduko dauskuezala.

18. Eguzkitzak. Lengo erizkizunaren ostean, *bá-dakar* «si lo trae» ta *badakar* «sí lo trae» aitatuta gero dino «baña idatzietan ¿zelan bereziko ete-doguz? Ikuřen bat edo ipiñita? Bai noski; baña ori baño *bai* idatzi obe da. *Bairen* ordez *ba* idatziezkeru, zelan irakuři be ezin jakin geinke, esakunaren amaira elduarte beintzat». Erantzumena. Ikuř ořen bidez (*bá-dakar* edo *badakar* «si lo trae») zelan irakuři eráz yakin leike.

19. Beste erizkizun polit bat dakar geroago Eguzkitzak. «Baldintzadun esakunai *baren* auřetik baldin

ipiñi... ta kitu: ori egin ezkeru, zalantza biderik iñoz be ez legoke. Baña, gogoak emon dauskula-ta ori egitea ¿bañkeria ez ete-da ba? Bizkayan euskaldun gitxi batzuk bai, baldin ori oparo erabilten dabe; baña beste enparau guztiak, gitxitan baño ez. Baldintza adierazo nai dogun bakoitzean, ba'ren aurretik «baldin» ori idatzi bear bagendu, jonak gengokez! Bizkai'ko euskaldunik geyenai zer diñoen eta zer darabilen ez dakiela esan bear izango geunskioe.

Baldin ori *pleonástico* ez al-da? «No tiene traducción directa; su oficio es dar más fuerza a la condición» (Azkue); baña pleonasmu'ak ez dira aurretik eralbitzeko, noizik-noizera ta aldi egokia danean baño. «Gaur ba-dator «eta» baldin gaur ba-dator», nire ustez ez dira bardin: gaur ba-dator, si viene hoy: baldin gaur ba-dator, si acaso viene hoy, si es que viene hoy. «Gaur ba-dator, biar goizean Bilbora joango gara»: ori diñoanak etoriko dalakoen ustea darakus: «Baldin gaur ba-dator, biar goizean joango gara»: au diñoanak etoriko ez ete-dan bildura, etoriko dalakoen itxadona baño obeto adierazten dau. Eta «baldin» biritan esan ezkeru, bete ezin daiteken baldintza adierazteko, berebizikoa dirudi:

Eta baldin *da* baldin jayo balitz muti//

Kirrilovak urratzen bearko eban i//

Arrese = *Zorigach* bi.

Ederto ta biribil esana. Zeugaz nago lagun.

20. Eguzkitzak. «Bayetza adierazteko *bai* erabiltea nastebidea eida...» ta abar. Leño onetan ta uñengo zazpitan dirauskuna len daukagu irakurita, bere txostenaren irugañen ofialdeko bigañen leñotik zazpigañenera bitartean. Lan onen 16-gañen esaldian ediro daike erantzumena.

21. Gure lagunak: «*Bai*-ren ordez *ba* erabilten laburditarak nagusi dira: *Ni ba aspaldi ¿eta zu?—Bi oren huntan ba—Ni ere ba—Ba ni ere*. Eriak an eta emen berenak egiten ditu: berak nai dauana egiten itxi badayogu, urte batzuk baú aldakuntza ta laburkuntza bariak eukiko doguz: *bakař* (*ba-dakař*), *baki* (*ba-daki*) luzeegiak dirala-ta, *kar*, *ki* be ořetarako naiko dirala irakatsiko dausku. Laburditarak gaur *bair*en ordez *ba* darabile, dirudianaz; biar... ez dakit, baña oraingo, agian laburagoren baten biña edo dabiltz». Erantzumena. ¿Lapurdin baino ez? Gernikan bayetza indartsu ta biribil adierazoteko, *bo* esan daroe. *Boo* Lapurdin bere esan daroe, baina ukatzeko, nire ustez; Lekeition *¡ba!* esan daroen zentzunean. *Gure Herri*-ren azken geian 218'gařen ořialdean: «Egun bertze desafio bat helarazia dute Sempertarrek Baionara. Zer uste duzue?-Pleka?-Ez-Kontrebandan?-Fa!-Kantuz?-¡Bo!. Zeberion ta beste basauritxoren batzuetan *bai*-ren ordez *fff* entzunda nago ta ezetz esateko *f* (gorantz). Gure lagunak bere itzetatik atera gura dauan ondoreaz enago. «Guk *bai* osorik, diño berak; aek euren *bait* osorik eta aditzari iratsi barik idaztea, ori litzake gauzarik zuzenena nire ustez. Onelan, iñori ezer kendu barik, bakořxari berea emoten yako eta au zerbait baño geyago da, *zuzena baita* (bait da). Erantzumena. Osozale danak *amarbi*, *amařiru*, *amarlau*... *amarbederatzi*, (bizkaieraz bere) *ogeita bi*, *niago*, *guagoz*, *niengoan*, *guengoan*, *zuengoan* eta beste zireun osoki artu daizala betiko, bere ezpan-idaztortzetan. Gu ezkara osozale, erizale gara gu, Eriarenak gara, Eriarena da gure izkerea. Eriak zerbait era bifara darakuskunean, ikusi daigun zein dan bere yokerarik (tendencia) andiena. Orixe da gure bidea. *Bai* ta *ba*-ren erizkizun onetan ikusi dozue,

gizonak, zein dan erriaren naia, gure aurético idazle guztiak aintzat artu ta erakutsi dauskuena.

Eguzkitzaren uste ta gurari onek aintzat artuezkero, ezkendukez itz onek darabilguzanez erabili al izango: *Esateko, zofoztari, bazkaldu, erabilten, zorogarria.....?* ¿Zelan beraz? *Esanteko, zofotztuari, bazkaritu* (zeatzago noski *baratzkaritu*) *erabiliten, begiazal, zorogarria.*

Eta onelantxe beste bosteun itz, geiago, askozaz geiago azaleratu leitekez, Eguzkitzaren ustea aurera eroanezkero, aldabeareko litzakezanak. Antzinako Geografoak batzuk Bretaña-ertzean, Galizia-ertzean besteak, *Finis terræ* ediro ebela uste eben. Uste ori aurera bere azken-ondorenetara eroanezkero, *Finis linguæ* laster idoroko genduke.

AZKUE

Bilbon 15-IV-1921. (1)

(1) Idaztitxo au eginda askozaz geroago Euskaltzaindiak *doguz*-en ordeztutugu, *ebezan*-en tokian *zituen*, Bizkaierez bere erabiltea erabagi ehan. Elez-tegikoai (imprentakoai) buruko min geiegi emotea izango zan, aspaldion gertu eukan lantxo au ofelan aldatzea.